

ZAJÍMAVÉ A VZÁCNÉ RAŽBY ZE SLEZSKÝCH KNÍŽECÍCH MINCOVEN VE SBÍRKÁCH NÁRODNÍHO MUZEA V PRAZE

ZUZANA HOLEČKOVÁ, Národní muzeum, Praha

Ve fondech numizmatického oddělení Národního muzea se nalézají poměrně rozsáhlá a velmi hodnotná kolekce novověkých ražeb slezských knížectví. Je to přes 1700 zlatých a stříbrných mincí, a to včetně tzv. Chaurovy sbírky (ta je jako základní korpus, který obsahuje bohemikální ražby od roku 1526, držena samostatně a postupně publikována).¹ Pro širší numizmatickou veřejnost bude, doufám, zajímavé se seznámit se slezskými knížecími mincemi tolarového období, které jsou chovány v Národním muzeu, poněkud podrobněji.

Přes to, že Slezsko odpradáva až do roku 1742 bezprostředně patřilo k zemím Českého království, si během 16., 17. a 1. čtvrtiny 18. století udrželo odlišnou organizaci mincovnictví se složitými vztahy ve výkonu mincovních práv, kdy panovnické ražby z vládních mincoven byly v hojně míře doplňovány mincemi, které razila jednotlivá slezská knížectví. Součástí oběhiva našich zemí se tak staly mince lehnicko-břežské, minsterbersko-olešnické, kladské, krnovské, wirtembersko-olešnické, nisské mince vřatslavských biskupů, mince opolsko-ratibořské, těšínské, opavské a mince města Vratislavi. Měly většinou nižší jakost a hmotnost, na což bylo podáno nespočet stížností, avšak zlaté a velké stříbrné ražby, které vzešly ze slezských knížecích mincoven, byly všeobecně uznávány jako spolehlivý směnný prostředek.

Slezské mincovnictví bylo po celé 16. století založeno převážně na ražbě zlaté mince, pro kterou zajišťovaly hornoslezské rudné doly dostatek výrobní suroviny.² Výjimku představují od poloviny 16. století krnovské tolarové ražby. Již v roce 1515 bylo krnovskému knížectví uděleno mincovní privilegium, na jehož základě začal od roku 1557 braniborský vévoda Jiří Bedřich Braniborský (1543–1603) s ražbou vlastní mince.³ Stálá a produkčně bohatá ražba zlatých a stříbrných tolarových mincí krejcarového systému včetně jejich násobků a dílů (60-, 30-, 2-, 1-, 1/2- a 1/4krejcar) podle českých vzorů nastupuje od roku 1560 a je spojena se jménem krnovského mincmistra Hanse

Enderse. Kurfijt Jáchym Bedřich Braniborský (1603–1606) pokračoval pak v ražbě „hrubé“ stříbrné mince v podobě 2-, 1- a 1/2tolarů s letopočtem 1606. Ražbami Jana Jiřího Braniborského (1606–1621), který dal razit 12-, 10-, 5-, 4-, 3-, 2-, 1- a 1/2dukáty, 3-, 2-, 1- a 1/2tolary, 3groše, groše a trojníky polského měnového systému, samostatné krnovské mincovnictví posléze, po připojení Krnovska ke knížectví opavskému, končí.⁴

Velmi krásnou ukázkou krnovské „hrubé“ stříbrné mince je 2tolar Jiřího Bedřicha Braniborského (1543–1603) z krnovské mincovny, datovaný rokem 1592. Z jeho aversu na nás z poloprofilu hledí panovník oděný do honosně zdobeného oděvu s žezlem v pravé ruce a mečem po boku, na reversu pak najdeme v opisu nádherně zpracovanou značku krnovského mincmistra Bernharda Emicha v podobě ručičky s palcátem, která dole dělí letopočet a heslo archanděla Michaela SI DEUS PRONOBIS QVIS CONTRA NOS (Je-li je bůh s námi, kdo proti nám).

**Krnovsko, Jiří Bedřich Braniborský (1543–1603),
Krnov,
Bernhard Emich, 2tolar 1592
Národní muzeum, inv. čís. H5-33 784; AV – 46,3 mm
– 57,55 g
Foto: archiv numizmatického oddělení NM**

Rovněž reprezentativní tolarové mince ražené v Kladsku v letech 1540 až 1546 patří k nejstarším v celé oblasti Slez-

¹ Je to přesně 1748 mincí (z toho 466 mincí z Chaurovy sbírky), které jsou zpracovány ve II. stupni evidence.

² VOREL 2000, s. 163.

³ SEJBAL 1997, s. 234.

⁴ SEJBAL 1997, s. 234.

ška a svým způsobem ovlivňovaly zavádění těchto nových peněžních nominálů ve slezských knížectvích. Razil je Jan z Pernštejna, nejvyšší komorník a později zemský hejtman na Moravě, který v roce 1537⁵ získal Kladské hrabství od Ferdinanda I. jako finanční zástavu. S jeho souhlasem využil i mincovního oprávnění, jež drželi již páni z Častolovic, páni z Kunštátu a Poděbrad a hrabata z Hardeku, kteří zde mincovali před ním.

Kladská mincovna produkovala za Jana z Pernštejna kromě zmíněných tolarů, jejich násobků a dílů též dukáty, ražena byla i drobná stříbrná mince – groše (či 1/8 tolaru)⁶ a haléře. Vzhledem k tomu, že samotné Kladsko bylo vždy považováno za součást Čech jako takových, odpovídaly všechny kladské mince svými metrologickými parametry českým vzorům (jáchymovskému tolaru i pražskému groši) tohoto období. Na tuto skutečnost navázal i Arnošt Bavorský (1549–1554), který razil v Kladsku po Janovi z Pernštejna od roku 1549, tím, že na rubové straně svých dukátů a tolarů ponechal obraz českého lva.⁷

Na všech dukátových, tolarových a grošových mincích, které vycházely z perňštejnské kladské mincovny, vidíme na aversu dva znaky, vlevo z hlediska pozorovatele perňštejnský a vpravo kladský, s rostlinným motivem mezi nimi a s opisem připomínajícím vydavatele: IOHAN BARO A BERNSTEIN IN HELF (Jan svobodný pán z Pernštejna na Helfštejně), na reversu pak, jak již bylo řečeno, je vyobrazen český lev. Ve zjednodušené podobě to platí i pro haléře: na líci nacházíme perňštejnský štítek obklopený písmeny I B A B a na rubu lva. Všechny perňštejnské ražby

Kladsko, Jan z Pernštejna (1537–1548), Kladsko, neznačeno, tolar 1541

Národní muzeum, inv. čís. H5-146 231; AR – 40,6 mm – 28,82 g

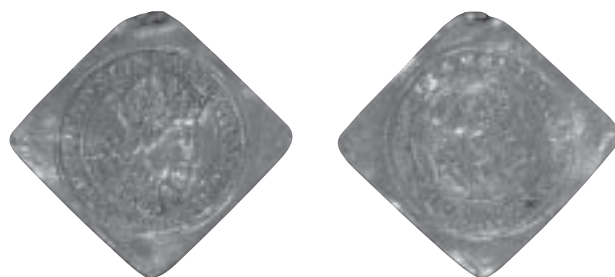
Foto: archiv numizmatického oddělení NM

jsou dnes velmi vzácné a v některých případech přímo unikátní, uvědomíme-li si, že Jan z Pernštejna mincoval v Kladsku pouhých šest let. Navíc tato ražba nebyla provozována ve velkém množství, neboť Jan z Pernštejna neměl možnost na svých panstvích těžít zlatou a stříbrnou rudu, a všechny jeho mince byly tedy výrazem reprezentace rodu a zdůraznění osobního významu. Sběratelé proto mohou

numizmatické sbírce Národního muzea jen závidět kolekci 21 kusů perňštejnských ražeb všech nominálů, z nichž valná většina je v krásné zachovalosti.

Město Vratislav získalo mincovní právo v druhé polovině 14. století.⁸ Úzké hospodářsko politické vazby na české prostředí se projevovaly i v ikonografii mincí z 1. poloviny 16. století, kdy byl na dukátových ražbách pravidelně zobrazován na aversu český lev (po roce 1530 vystřídáný městským znakem) s opisem v podobě MONETA AVREA WRATISLAVIENSIS a na reversu svatý Václav s opisem S WENCESLAVS D B. Teprve dukáty Maxmiliána II. z roku 1571 přinesly změnu: znak města se dostává na rubovou stranu, na líci se objevuje postava (později jen hlava) panovníka, přičemž opis uvádí jeho jméno a titulaturu. Na rubových stranách dukátů Matyáše a následujících habsburských panovníků se pak setkáváme se vznešenější podobou opisu: MONETA AVREA S P Q WRATISLAVIENSIS (zlatá mince senátu a lidu vratislavského). První tolarové mince města Vratislavi pocházejí z let 1543 až 1546, byly to tolarý a 1/2tolary. Stejně tak jako dukáty tohoto období, nesou i tolarý na lici straně znak města s opisem hlásajícím v latině, že jde o stříbrnou minci města Vratislavi, na rubové straně však obraz českého lva s opisem v podobě ECCE VICIT LEO DE TRIBU IUDA (Hle vítězí lev z kmene Judova). Po roce 1546 ražba tolarů ustala a až do první čtvrtiny 17. století bylo vratislavské městské mincovnictví založeno výhradně na ražbách zlaté mince, dukátů a jejich násobků, mnohdy také ve formě dobově populárních hranáčů⁹. Ražbu tolarové mince obnovil v roce 1621 a 1622 spolu s ražbou stříbrných 24- a 3krejcarů a haléřů až Ferdinand II.

K nejstarším vratislavským městským ražbám, které ve svých sbírkách chová numizmatické oddělení Národního muzea, patří groše a haléře Vladislava II. a dva z prvních

Město Vratislav, za Matyáše (1611–1619), Vratislav, neznačeno, 2dukátová klipa 1613

Národní muzeum, inv. čís. H5-146 799; AV – 25,2 x 25,3 mm – 6,67 g

Foto: archiv numizmatického oddělení NM

Ludvíkových dukátů (z let 1519 a 1524).¹⁰ Nechybějí tu ani vzácné první vratislavské tolarý a půltolarý, vesměs v překrásné zachovalosti. Z dukátových mincí, s titulaturou

⁵ VOREL 1993, s. 7.

⁶ POLÍVKA 2000, s. 70, uvádí, že šlo o groše, naproti tomu KOPICKI 1983, s. 134, tvrdí, že šlo o 1/8 tolaru.

⁷ SEJBAL 1997, s. 194.

⁸ KOPICKI 1983, s. 41.

⁹ SEJBAL 1997, s. 233.

¹⁰ Národní muzeum, inv. čís. H5-146 688 a H5-146 689.

habsburských panovníků, od Ferdinanda I. až k Ferdinandu III., se můžeme pochlubit také několika unikátními klipy.

Rychleby v minsterbersko-olešnickém knížectví byly v 16. století jedním z významnějších středisek slezského mincovnictví. První goldguldeny z této mincovny nesou letopočet 1510¹¹ a předznamenaly orientaci minsterbersko-olešnického mincování, které bylo po celé 16. století založeno výhradně na ražbě zlatých mincí. K nejstarším minsterbersko-olešnickým ražbám v numizmatické sbírce Národního muzea, kterých je celkem 136 kusů (z tohoto počtu je 43 kusů součástí tzv. Chaurovy sbírky), patří stříbrné nedatované groše a půlgroše Karla I. a Albrechta (1502–1511) a vzácné první dukátové mince Karla I. (1511–1536), z nichž nejstarší se hlásí do roku 1513¹². Ze 40. až 70. let 16. století pak numizmatické oddělení vlastní na 25 minsterbersko-olešnických dukátů, které většinou nesou na aversu rodový znak, na reversu pak obraz svatého Kryštofa s Ježíškem. Výjimku tvoří pouze dukáty Jana Olešnického (1553–1565), které mají na lici portrét knížete a na rubu rodový znak buď v podobě čtvrceného znaku nebo čtyř samostatných znakových štítků. Roku 1581 bylo centrum minsterbersko-olešnického mincování přeneseno z Rychleb, které minsterbersko-olešnická knížata prodala Rožmberkům, do Olešnice. Zde dal Karel II. (1587–1617), kromě tradičních dukátů a jejich násobků a dílů, razit v roce 1611 první minsterbersko-olešnické tolary. Stříbrné mince byly pak vybíjeny v nominálních hodnotách 3, 1-, 1/2- a 1/4 tolaru a dále pak 3- a 1krejcar.¹³ Mince však již vypadaly zcela jinak než v počátečních dobách rychlebských ražeb. Numizmatické oddělení Národního muzea se může pochlubit třemi krásnými exempláři tolarů z roku 1611¹⁴ a 1612¹⁵ s portrétem knížete na lici a děleným rodovým znakem se třemi helmy s klenoty a přikryvadly na rubu. Poslední etapu mincovnictví v minsterbersko-olešnickém knížectví pak představují společné ražby Jindřicha Václava a Karla Bedřicha (1617–1639) z let 1619 až 1623. Z oleš-

nické mincovny vycházely mince v nominálních hodnotách 5-, 4-, 3dukátu a dukátu, 2-, 1- a 1/2tolaru, 48-, 24-, 6- a 3krejcaru a 3haléře. Po roce 1623 byla ražba minsterbersko-olešnických knížat zastavena.¹⁶ Nádhernou a vzácnou ukázkou jedné z posledních minsterbersko-olešnických ražeb v našich sbírkách je 5dukát Jindřicha Václava a Karla Bedřicha (1617–1639) z roku 1620 se zdvojeným portrétem vydavatelů na aversu.

Také mincovnictví Rožmberků, kteří ve své době patřili k nejpřednějším velmožům Českého království, tvoří důležitou etapu ve slezských ražbách konce 16. století. V roce 1581 koupil Vilém z Rožmberka (1536–1592) menší panství ve Slezsku od minsterbersko-olešnických knížat. Bylo to jednak horní město Rychleby, kde Vilém otevřel zlatý důl s názvem Zlatý osel, a jednak Silberberg. Nejdůležitější skutečností pro Rožmberky však bylo, že s rychlebskou mincovnou bylo spojeno prestižní mincovní právo, které si Vilém z Rožmberka dal ještě téhož roku od císaře Rudolfa II. potvrdit. V únoru roku 1582 vyšly z rychlebské mincovny první rožmberské dukáty – hlavní nominál, který zde byl až do roku 1595 ražen. Na aversu s obrazem rodového znaku s medvědem či medvědy, na reversu s obrazem krácejícího sv. Kryštofa s Ježíškem na rameni. Vyšší zlaté nominály dal Vilém z Rožmberka razit pouze v roce 1585 na oslavu udělení Řádu Zlatého rouna (4dukáty) a v roce 1587 u příležitosti své svatby s Polyxenou z Pernštejna (6-, 5-, 4-, 3- a 2dukáty).¹⁷ Mince z roku 1585 mají průměr 27 mm a na lici straně nesou vždy portrét vladaře zprava. Na rubové straně se vyskytuje dvojí podoba rodového znaku obtočeného Řádem Zlatého rouna: na první je znakový štít s helmou, klenotem a přikryvadly, na druhé samotný štít s třířádkovým nápisem FORTITVDO ET SALVS MEA DNVS (Pán je mou statečností a spásou) nad sebou. Rovněž pro mince vyšších nominálů z roku 1587, které mají průměr o něco větší, bylo použito jedno razidlo na lici (portrét Viléma zleva) a dvou razidel na rubu. Na obou je místo opisu obtočen kolem mincovního pole Řád Zlatého rouna, jedno

Minsterberk-Olešnice, Jindřich Václav a Karel Bedřich (1617–1639), Olešnice, Burkhardt Hase, 5dukát 1620
Národní muzeum, inv. čís. H5-33 905; AV – 41,0 mm – 17,13 g
Foto: archiv numizmatického oddělení NM

Rychlebsko, Vilém z Rožmberka (1552–1592), Rychleby, neznačeno, tolar 1587
Národní muzeum, inv. čís. H5-35 695; AR – 42,4 mm – 28,27 g
Foto: archiv numizmatického oddělení NM

¹¹ KOPICKI 1982, s. 178–179.

¹² Národní muzeum, inv. čís. H5-33 964.

¹³ SEJBAL 1997, s. 235.

¹⁴ Národní muzeum v Praze, inv. čís. H5-33 937.

¹⁵ Národní muzeum v Praze, inv. čís. H5-33 579 a H5-33 938.

¹⁶ SEJBAL 1997, s. 238.

¹⁷ ZÁPLATA 1994, s. 23.

zobrazuje rožmberského jezdce, druhé dva znaky (rožmberský a pernštejnský) pod jedním helmem s rožmberským klenotem. Stříbrné mince Rožmberkové nerazili. Jedinou velmi vzácnou výjimku představuje rožmberský tolar z roku 1587 ve dvou podobách, který však byl s největší pravděpodobností jen zkušební ražbou připravované a nakonec nerealizované mince.¹⁸ Je potěšitelné konstatovat, že numizmatická sbírka Národního muzea vlastní oba dva tyto unikátní toлары, které jsou součástí téměř uceleného souboru rožmberských ražeb, naposledy vystavovaných v roce 2004.¹⁹ První z nich (H5-35 695) se do Národního muzea dostal patrně z Valdštejnovy sbírky, druhý (H5-35 696) daroval do Národního muzea Cyril Bartoň z Dobenína, který tolar zakoupil na popud ředitele Živnostenské banky Jaroslava Preisse²⁰ z Vogelovy sbírky, dražené v roce 1927 u firmy Leo Hamburger.

V ražbě dukátů (vyšší nominály ani stříbrné mince nebyly nadále vybíjeny) pokračoval po Vilémově smrti (31. srpna 1592) jeho mladší bratr Petr Vok (1539–1611). Jak mince Vilémovy, tak mince Petra Voka svými parametry

Rychlebo, Vilém z Rožmberka (1552–1592), Rychleby, neznačeno, tolar 1587

Národní muzeum, inv. čís. H5-35 696; AR – 42,6 mm – 28,60 g

Foto: archiv numizmatického oddělení NM

odpovídaly sice vládním ražbám, ale nebyly raženy v masovém měřítku. Šlo víceméně o reprezentativní záležitost bez širšího vlivu na peněžní oběh. V říjnu roku 1595 Petr Vok ražbu pro vysokou ztrátovost zastavil a roku 1599 obě města i s mincovnou prodal pánům z Lehnic a Břehu, kteří v roce 1615 mincovnu pro slabé výnosy definitivně uzavřeli.²¹

Stěžejní centrum slezského mincovnictví v 16. a na začátku 17. století představovalo mincování lehnicko-břežských knížat. Základem bylo povolení k ražbě, které Bedřich II. (1505–1547) obdržel od Ferdinanda I. v roce 1541. První zlaté a stříbrné ražby vyšly z lehnické mincovny, od roku 1601 se však razilo v Rychlebech, s výjimkou haléře Anny Marie (1602–1605), který vznikl ve volavské min-

covně.²² Za společné vlády Jana Kristiána a Jiřího Rudolfa (1602–1621) zaznamenalo mincování značný nárůst co do množství raženého oběživa i nominálové různorodosti a byla ražena celá škála dukátových a tolarových mincí včetně hranáčů i nižších mincovních nominálů, jako 48-, 24-, 12-, 3krejcary a trojníky.²³ V 17. století bylo pro lehnicko-břežské mincování, které si i nadále podrželo charakter získaný v předchozím období, příznačné střídání společných a samostatných ražeb jednotlivých knížat. Na společné mincování bratrů Jana Kristiána a Jiřího Rudolfa proto plynule navázaly jejich samostatné ražby, Jana Kristiána v Břehu (1621–1639) a Jiřího Rudolfa v Lehnici (1621–1653). V letech 1639 až 1663 se opětovně prosadilo společné mincování bratří Jiřího, Ludvíka a Kristiána, kteří však od roku 1659 zase razili samostatně. Jiří v Břehu, Ludvík v Lehnici a Kristián v Olavě a po smrti svých bratrů v Lehnici a Břehu. Lehnicko-břežské mincování zakončil svými ražbami z roku 1674 a 1675 Jiří Vilém. Ve fondech numizmatického oddělení Národního muzea je přes 950²⁴ lehnicko-břežských mincí nejrůznějších vydavatelů a nominálů, z nichž je opravdu neskutečně vybrat reprezentativní ukázkou. Pro všechny tyto ražby je totiž charakteristická vysoká úroveň zpracování mincovních obrazů – polopostav či vzájemně k sobě obrácených portrétů na líci a znaku se složitými klenoty nad helmy na rubu.

Lehnic-Břeh, Jiří, Ludvík a Kristián (1639–1664), Břeh, Kristián Pfahler (správce) a Eliáš Weiss (vardajn), tolar 1658

Národní muzeum, inv. čís. H5-33 504; AR – 44,8 mm – 28,63 g

Foto: archiv numizmatického oddělení N

Mezi slezskými mincemi upoutají svým krásným provedením zlaté a stříbrné ražby těšínského knížectví. Zde se však začalo nejprve s ražbou drobné mince. Byly to 3groše, bílé groše a krejcary, které Václav III. Adam (1540–1579) razil od roku 1559 v Těšíně a o devět let později, od roku 1568, též ve Skočově²⁵ a v letech 1568–1570 pak Bedřich Kazimír (1563–1571) v Bielsku. První toлары Václava III.

¹⁸ NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1953, s. 123–126; ZÁPLATA 1994, s. 27.

¹⁹ Podrobný soupis a katalog rožmberských ražeb, a to nejen ze sbírek Národního muzea, je uveden v publikaci, která byla k této příležitosti sepsána: KLEISNER – HOLEČKOVÁ 2006.

²⁰ Dopis Jaroslava Preisse Cyrilu Bartoňovi z Dobenína, v němž ho vyzývá ke koupi tolaru, je uložen v Archivu České národní banky, fond Živnostenské banky v Praze, sign. ŽB-S VII/i-1-I.

²¹ SEJBAL 1997, s. 194.

²² KOPICKI 1982, s. 58.

²³ SEJBAL 1997, s. 235.

²⁴ Je to 955 mincí zpracovaných ve II.stupni evidence.

²⁵ SEJBAL 1997, s. 234.

Adama, které jsou datovány rokem 1574 nebo jsou bez letopočtu, patří k nejvzácnějším těšinským mincím, a je potěšitelné, že numizmatické oddělení Národního muzea ve svých fondech mezi téměř stovkou těšinských ražeb také jeden takový nedatovaný tolar Václava III. Adama chová.²⁶ Velmi krásné a sběrateli ceněné jsou rovněž dukátové a tolarové mince Adama Václava (1594–1617), který v Těšíně a Skočově razil 8-, 5- a 3dukáty, 3-, 2-, 1- a 1/2tolary, z nich některé jako klipy, z nižších nominálů pak 3groše, groše, trojníky a halře.

Těšínsko, Adam Václav (1579–1617), Těšín, Ditrich Rundt, tolarová klipa 1611
 Národní muzeum, inv. čís. H5-146 615; AR – 39,6 x 39,7mm – 28,55 g
 Foto: archiv numizmatického oddělení NM

Jeho nástupce Bedřich Vilém (1617–1625) se omezil na ražbu převážně drobné mince, toлары dal razit jen v roce 1623. S vyššími nominály zlatými i stříbrnými se opět setkáváme v době Alžběty Lukrécie (1625–1653).²⁷ Po její smrti odmítl Ferdinand III. nároky vznášené jejím manželem Gundakarem z Liechtensteina i jejími dětmi, a Těšínsko připadlo jako odumřelé léno českým králům. Proto v letech 1653 až 1654 (resp. 1655) razil v těšinské mincovně za mincmistra Gabriela Görloffa drobnou minci Ferdinand IV. (prvorozený syn Ferdinanda III. a Marie Anny Španělské, který zemřel ve Vídni 9. 7. 1654, takže na trůn prakticky nenastoupil). Šlo o dnes velmi vzácné 3krejcar, greše a halře. Po této krátké epizodě byla činnost těšinské mincovny v roce 1655 zcela ukončena.

Vratislavští biskupové razili svou minci v knížecí mincovně v Nise. Mincovní privilegium pro biskupskou minci je z roku 1515²⁸, nejstarší ražby biskupa Jana V. Thurzy (1506–1520), stříbrné groše, však pocházejí již z roku 1506. Po celé 16. století bylo mincovnictví vratislavských biskupů, jak ostatně v té době bylo většinou ve Slezsku obvyklé, založeno výhradně na ražbě zlatých mincí, unikátní výjimku tvoří pouze ojedinělá pokusná²⁹ či reprezentativní³⁰ tolarová mince z roku 1508, která však bohužel v našich sbírkách není. K systematické tolarové ražbě s důrazem na krejcarové nominály přistoupil až biskup Karel, arcivévoda rakouský (1608–1624). Za něho byly

v nisské mincovně vybičeny zlaté a stříbrné mince v celé škále peněžních nominálů, k nimž pak od roku 1631 přidal biskup Karel Ferdinand (1625–1655) i ražby v podobě vzácných čtyř-, šesti- a osmihranných klip ze zlata a stříbra. Dvě tyto osmihranné tolarové klipy chováme i my v našich numizmatických fondech.

Nisa – Vratislav, biskupství, Karel Ferdinand (1625–1655), Nisa, 8-hranná tolarová klipa 1639
 Národní muzeum, inv. čís. H5-111 346; AR – 28,1 mm – 26,08 g
 Foto: archiv numizmatického oddělení NM

Poslední fázi vratislavského biskupského mincovnictví představují ražby biskupů Filipa Sinzendorfa (1732–1747), Filipa Gottharda Schaffgotsche (1747–1795) a Josefa Hohenlohe Waldenburga (1795–1817), kdy byly mince vydávány v omezeném nominálovém spektru. Známe 5dukáty a dukáty, toлары a 1/2tolary a pouze v roce 1735 ražené 15krejcar. Poté, co mincovna v Nise ukončila svou činnost, našla biskupská ražba své útočiště v mincovně ve Vratislavi, mince z roku 1777 byly raženy v pražské mincovně.³¹

Ražbami Liechtensteinů na začátku 17. století začíná také v Opavsku období tolarového mincovnictví. Karel Liechtenstein (1569–1627), který byl moravským zemským hejtmanem a později místodržitelem v Čechách, obdržel v roce 1608 knížecí titul a v rozmezí let 1613 až 1623 získal opavské i krnovské knížectví. Mincovní právo, které mu bylo uděleno již v roce 1607, začal využívat až jako opavský vévoda. V letech 1614 až 1620, kdy v Opavě působili mincmistři B. Haase a K. Cantor, se liechtensteinské mincovnictví vyznačovalo širokou škálou nominálů a rozsahem ražby. Razil 2- a 1dukáty, odražky tolarových ražeb ve zlatě, 2- 1 a 1/2tolary a záplavu 3krejcarů, jejichž hodnota však nebyla valná. Jediným, avšak zároveň velmi vzácným zástupcem „hrubé“ tolarové ražby Karla z Liechtensteina v numizmatických sbírkách Národního muzea je krásně zachovalý tolar z roku 1616, který nese na aversu portrét prostovlasého vévody s nabíraným límcem zprava, na reversu pak dva k sobě nakloněné znakové štíty (liechtensteinský a opavský) pod jedním helmem s přikryvadly a knížecí korunou. Opis plynule přechází z aversu na revers:

²⁶ Národní muzeum, inv. čís. H5-35 674.

²⁷ SEJBAL 1997, s. 237.

²⁸ SEJBAL 1997, s. 235.

²⁹ VOREL 2000, s. 170.

³⁰ SEJBAL 1997, s. 233.

³¹ SEJBAL 1997, s. 272.

CAROLVS D G DVX OPPAVIÆ PRINCEPS a na rubové straně pokračování ET GVBER D DE LICHTENSTEIN 616 (Karel, z boží milosti vévoda opavský, kníže a vladař, pán z Liechtensteina, 1616).

Opavsko, Karel z Liechtensteina (1614–1627), Opava, Burkhard Haase, tolar 1616

Národní muzeum, inv. čís. H5-35 678; AR – 41,9 mm – 28,50g

Foto: archiv numizmatického oddělení NM

V roce 1620 byla Karlu Liechtensteinovi mincovní činnost zastavena vzhledem k jeho působení v mincovním konsorciu.³² Mincování v opavském knížectví obnovil jeho syn Karel Eusebius z Liechtensteina (1627–1684), který v roce 1629 razil ve velkém množství nekvalitní 3krejcary a krejcary. K ukončení mincování v Opavě došlo proto ještě téhož roku.

Frydlantský vévoda Albrecht z Valdštejna (1583–1634) získal v roce 1627 od Ferdinanda II. náhradou za dlužný žold slezské vévodství Zaháň a o rok později zde zřídil svou druhou mincovnu, kterou však neprovozoval ve vlastní režii (jako mincovnu jičínskou), ale pronajal ji na dva roky Janu Zieslerovi a Janu Jindřichu Jacobovi. Po uplynutí této doby nebyl nájem prodloužen a novým správcem se stal varďajn Jiří Ehrlich.³³ Pouhé tři roky, v letech 1629 až 1631, zde Albrecht z Valdštejna mincoval: byly raženy v naprosté převaze 3krejcary a jen v nepatrné míře toлары a 1/2tolary. Ke zcela unikátním ražbám vzešlým z této mincovny patří 10- a 5dukáty z roku 1630.³⁴ Soubor Valdštejnových zaháňských ražeb, které spravuje numizmatické oddělení Národního muzea, čítá 52 kusů (včetně šesti drobných mincí z Chaurovy sbírky). Ve valné většině jde o 3krejcary, avšak můžeme se opravdu pyšnit i unikátními „kousky“: je to především 5dukát z roku 1630³⁵, dva výjimečné toлары hlásící se do roku 1629³⁶ a jedinečná 1/2tolarová klipa z roku 1630.³⁷

Na všech zaháňských mincích Albrechta z Valdštejna nacházíme na lici jeho portrét z poloprofilu (portréty zachycující Valdštejna z pravého profilu se objevují pouze na mincích z Jičína) s velkým, v zátylku stojatým límcem. Na rubových stranách vyšších nominálů pak buď velký 13-polý

Zaháňsko, Albrecht z Valdštejna (1627–1634), Zaháň, Jan Jindřich Jacob (mincmistr) a Jiří Ehrlich (vardajn), 5dukát 1630

Národní muzeum, inv. čís. H5-30 046; AV – 36,8 mm – 17,15g

Foto: archiv numizmatického oddělení NM

Zaháňsko, Albrecht z Valdštejna (1627–1634), Zaháň, Jan Jindřich Jacob (mincmistr) a Jiří Ehrlich (vardajn), 1/2tolarová klipa 1630

Národní muzeum, inv. čís. H5-30 047; AR – 40,0 x 38,0 mm – 14,15g

Foto: archiv numizmatického oddělení NM

rodový znak obtočený Řádem Zlatého rouna pod knížecí korunou, nebo jednodušší, 6-polý rodový znak s Řádem Zlatého rouna na prsou rozkřídlené orlice, rovněž pod knížecí korunou. Na 3krejcarových ražbách buď opět zmíněný 6-polý rodový znak s orlicí a knížecí korunou, nebo tři do středu jako trojlístek orientované znakové štíty (meklenburský, frydlantský a zaháňsko-flinsberský) se značkou mincovny (S).

Jako jedna z posledních začala těsně před rokem 1674³⁸ v Olešnici s mincováním virtembersko-olešnická knížata. Sylvius Bedřich (1668–1697) dal razit dukáty, 2-, 1-, 1/2- a 1/4tolary, 15-, 6-, 3- a 1krejcary a trojníky. Za Kristiána Oldřicha (1697–1704), kdy minsterbersko-olešnická ražba ve svém množství a peněžně hodnotovém spektru vyvrcholila, vycházely z olešnické mincovny nominály obvyklé i ve slezském vládním mincovnictví Leopolda I., tedy 1-, 1/2- a 1/4dukáty, 1-, 1/2- a 1/4tolary a 15-, 6-,

³² SEJBAL 1997, s. 234.

³³ NECHANICKÝ s. d., s. 24.

³⁴ POLÍVKA 2000, s. 120.

³⁵ Národní muzeum, inv. čís. H5-30 046.

³⁶ Národní muzeum, inv. čís. H5-30 044 a H5-30 045.

³⁷ Národní muzeum, inv. čís. H5-30 047.

³⁸ KOPICKI 1983, s. 8.

3-, 1- a 1/2krejčary a trojníky.³⁹ Stejný charakter jako na konci 17. století si virtembersko-olešnické ražby zachovaly i ve století následujícím. Za Julia Zikmunda (1677–1684), Karla (1684–1745) i za Karla Bedřicha (1704–1744) byla nominálová struktura mincí značně zúžena, takže byly raženy pouze dukáty, toлары, 15-, 6-, 3krejčary a krejčary. Ve vřatavské mincovně dal kníže Karel Kristián Erdmann (1744–1792) v roce 1785 razit již jen toлары, které jsou tak posledními ražbami virtembersko-olešnického knížectví.⁴⁰ Zlaté a stříbrné mince zasazované do nejrůznějších rámečků a lemování a nošené jako ozdoby jsou zajímavým dokladem toho, že lidé dovedli ocenit krásná umělecká díla a dílka, jakými tyto mince bezesporu jsou, a že se s nimi chtěli těšit také při jiných příležitostech než čistě obchodních. Není proto divu, že nádherný tolar Sylvia Bedřicha (1668–1697) z roku 1675 s umělecky ztvárněným portrétem na aversu i do všech detailů propracovaným znakem s helmy a klenoty na reversu, stál někomu za to, aby minci opatřil ozdobným vlnitým závěsem z vinutého (?) stříbrného drátku.

Virtembersko – Olešnicko, Sylvius Bedřich (1668–1697), Olešnice, Samuel Pfahler, tolar 1675 v ozdobném vlnitém závěsu

Národní muzeum, inv. čís. H5-146 616; AR – mince 48,2 mm, mince včetně závěsu 60,1 mm – 34,35 g

Foto: archiv numizmatického oddělení NM

Z toho, co bylo výše uvedeno, plyne, že v bohaté kolekci slezských knížecích mincí tolarového období v numizmatickém oddělení Národního muzea najdeme mince sloužící k běžným směnným účelům, a to jak mince vyšších zlatých či stříbrných nominálů, tak minci drobnou, která byla někdy ražena téměř v masovém měřítku. Jsou tu však i krásné a velmi vzácné kusy reprezentativního charakteru, jakými jsou pernštejnské, rožmberské či zaháňské dukátové Valdštejnovy ražby, které se v oběhu vyskytovaly jen velmi sporadicky. Musíme obdivovat naše předchůdce, kterým se podařilo nashromáždit tak reprezentativní sbírku, a jen si přát, aby se i nám podařilo soubor obohatit dalšími, dosud v něm nezastoupenými mincemi, tak, aby kolekce na svém materiálu mohla ještě lépe a vzácněji dokumentovat vývoj slezského mincovnictví tolarového období.

Literatura

- FUKALA – HÁSKOVÁ – HOLEČKOVÁ – KLEISNER 2006:** RF [Radek Fukala] – JH [Jarmila Hásková] – ZuH [Zuzana Holečková] – TK [Tomáš Kleisner], Numismatické památky. In: Andrzej Niedzielenko – Vít Vlnas (eds.), *Slezsko – perla v české koruně. Tři období rozkvětu vzájemných uměleckých vztahů*. Praha 2006, s. 462–482.
- KLEISNER – HOLEČKOVÁ 2006:** Tomáš Kleisner – Zuzana Holečková, *Mince a medaile posledních Rožmberků*. Praha 2006.
- KOPICKI 1982:** Edmund Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*. VIII/1. *Monety śląskie okresu nowożytnego*. Warszawa 1982.
- KOPICKI 1983:** Edmund Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*. VIII/2. *Monety śląskie okresu nowożytnego*. Warszawa 1983.
- NECHANICKÝ s. d. :** Zdeněk Nechanický, *Mincovnictví Albrechta z Valdštejna*. Ústí nad Orlicí, s. d.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1953:** Emanuela Nohejlová-Prátová, Rožmberské toлары. *Numismatické listy*, roč. 8, čís. 6 (Praha 1953), s. 123–126.
- POLÍVKA 2000:** Eduard Polívka, *Mincovní památky šlechtických rodů v českých zemích*. Praha 2000.
- SEJBAL 1997:** Jiří Sejbal, *Základy peněžního vývoje*. Brno 1997.
- VOREL 1993:** Petr Vorel, *Páni z Pernštejna (Českomoravský rod v zrcadle staletí)*. Pardubice 1993.
- VOREL 2000:** Petr Vorel, *Od pražského groše ke koruně české*. Praha 2000.
- ZÁPLATA 1994:** Jiří Záplata, *Horní a mincovní činnost posledních Rožmberků*. S. 1., 1994.

Resümee

Zuzana Holečková

Interessante und rare Prägungen aus fürstlichen Münzstätten in Schlesien, die in Sammlungen des Nationalmuseums in Prag aufbewahrt sind

Der Beitrag befasst sich mit der umfangreichen und sehr wertvollen Kollektion der neuzeitlichen Prägungen aus Fürstentümern in Schlesien, die heute in den numismatischen Sammlungen des Nationalmuseums in Prag aufbewahrt ist.

Schlesien, das von alters her bis zum Jahr 1742 zu den Ländern des Königreiches Böhmen direkt gehörte, hat im Verlauf des 16. und 17. Jahrhunderts bis zum 1. Viertel des 18. Jahrhunderts eine verschiedene Organisation der Münz-

³⁹ SEJBAL 1997, s. 272.

⁴⁰ SEJBAL 1997, s. 272.

prägung beibehalten, mit komplizierten Verhältnissen in der Ausübung der Münzprägungsrechte, und die Prägungen des Herrschers aus Regierungsmünzstätten wurden in ganz großem Umfang mit Münzen ergänzt, die von einzigen Fürstentümern in Schlesien geprägt wurden. Dies waren die ältesten Talerprägungen aus Jägerndorf, Glatz und Teschen, weiter vorwiegend Dukatenprägungen, aber auch Talerprägungen der Stadt Breslau und der Bischöfe aus Breslau, Dukaten der Rosenberger aus Reichenstein (mit der Ausnahme von zwei einzigartigen Talertypen) und Prägungen aus Münsterberg-Öls. Zum Bestandteil des Umlaufgeldes in unseren Ländern wurden nicht zuletzt auch zahlreiche und in vielen Nominalwerten benutzte Münzen aus Liegnitz-Breg und Württemberg-Öls, Münzen aus Troppau, Sagan und Oppeln-Ratibor. Es waren vorwiegend Münzen von niedrigerer Qualität und von niedrigerem Gewicht, aber die Goldprägungen und großen Silberprägungen aus fürstlichen

Münzstätten in Schlesien wurden allgemein als ein verlässliches Umtauschmittel anerkannt.

In der umfangreichen Kollektion der Münzen aus fürstlichen Münzstätten in Schlesien aus der Talerperiode in der numismatischen Abteilung des Nationalmuseums in Prag finden wir Münzen, die den gewöhnlichen Umtauschzwecken dienten, und zwar Münzen von höheren Gold- oder Silbernominalwerten, sowie kleine Münzen, die in einigen Fällen in Massenumfang geprägt wurden. In der Sammlung befinden sich aber auch sehr schöne und sehr rare Exemplare von repräsentativem Charakter, wie zum Beispiel Pernsteiner, Rosenberger und Saganer von Waldstein geprägte Dukaten, die im Umlauf nur sehr sporadisch erschienen. Es sind insgesamt über 1700 goldene und silberne Münzen, die anschaulich die Entwicklung der Münzprägung in Schlesien in der Talerperiode dokumentieren.

Übersetzt von Bořivoj Vančura